

Didaktička obilježja komunikacije u primarnom obrazovanju

Jelčić, Tamara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:979591>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Tamara Jelčić

DIDAKTIČKA OBILJEŽJA KOMUNIKACIJE U
PRIMARNOM OBRAZOVANJU

Diplomski rad

Čakovec, lipanj, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Tamara Jelčić

**DIDAKTIČKA OBILJEŽJA KOMUNIKACIJE U
PRIMARNOM OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Mentor rada:
izv.prof.dr.sc. Tomislav Topolovčan

Čakovec, lipanj, 2022.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentoru izv.prof.dr.sc. Tomislavu Topolovčanu na iskazanom povjerenju, vodstvu i korisnim informacijama i savjetima tijekom izrade ovog diplomskog rada.

Veliko hvala mojim roditeljima koji su mi omogućili studiranje u drugom gradu. Hvala im što su uvijek bili uz mene tijekom studija i što su mi bili podrška tijekom čitavog školovanja. Hvala vam što ste mi pružili mogućnost da ispunim svoje dječje snove.

Hvala mojoj sestri Tanji koja me uvijek podržavala i imala povjerenja u mene i moj uspjeh kroz cijelo dugo školovanje.

Također, posebno zahvaljujem dečku Mihaelu koji je uvijek bio spreman dati ohrabrujuću i toplu riječ kada je bilo najteže. Hvala ti što su bio uz mene, prateći me na ovom životnom putu i što si uvijek bio moj vjetar u leđa kada je bilo najpotrebnije.

Hvala mojoj ekipi, prijateljima i kolegama na fakultetu na prekrasnim pet godina i trenutaka koje će zasigurno biti uspomena za cijeli život.

Sadržaj

SAŽETAK	5
ABSTRACT	6
1. UVOD	7
2. KOMUNIKACIJA KAO PUTOKAZ RAZUMIJEVANJA	9
2.1. Komunikacija u glavnoj ulozi odgoja i obrazovanja	13
3. ŠARENILO ODNOSA KOMUNICIRANJA U ŠKOLI	16
3.1. Odnos učitelj-učenik i razvoj komunikacijskih vještina.....	17
3.2. Komunikacijski odnos obitelj i škola	22
4. ZNAČAJNOST GOVORA TIJELA	24
4.1 Verbalna komunikacija.....	26
4.2. Neverbalna komunikacija	29
4.2.1. Neverbalna komunikacija u razredu	30
5. SOCIJALNA KOMUNIKACIJA	32
5.1. Socijalne vještine za razvoj socijalne komunikacije	33
5.2. Komunikacijske vještine.....	35
6. ZAKLJUČAK	37
Literatura	38
Tablica slika.....	41
Biografija.....	42
Izjava o izvornosti diplomskog rada.....	43

SAŽETAK

Svi smo zasigurno jednom u životu čuli kako je važno znati komunicirati. U ovom diplomskom radu naslovljenom *Didaktička obilježja komunikacije u primarnom obrazovanju*, nalaze se poglavlja tematike vezane uz komunikaciju. Komunikacija, a ujedno i interakcija koje se međusobno nadopunjavaju, čarolije su koje upotpunjuju karakteristike svakog čovjeka. Svaka uspostava komunikacije počiva na razumijevanju tijela, pokreta ili izgovorene riječi. Danas, govor tijela vrlo je bitan za komuniciranje. Često puta nismo ni svjesni svojih neverbalnih pokreta tijelom putem kojih zaista komuniciramo, ali na drugačiji način koji zovemo neverbalna komunikacija. Iako većina ljudi ne zna pročitati neverbalne znakove, oni su svakodnevno prisutni, a ponekad „govore“ više negoli verbalna komunikacija. Za razliku od neverbalne komunikacije, nama, poznatija verbalna komunikacija igra svakako važnu ulogu kako u svakodnevnom životu, tako i u učionici s učenicima u primarnom obrazovanju. Tada, najbitniju ulogu ima učitelj koji potiče otkrivanje potencijala svakog pojedinca u razredu. Komunikacija unutar odgoja i obrazovanja, podloga je za učenje, formiranje vlastitog svijeta komuniciranja. Učitelji, polazeći od vlastitog izražavanja i nadogradnje svog znanja „igraju“ glavnu ulogu u razredu jer djeca uistinu polaze od njihova načina komuniciranja za koje smatraju ispravnim. Naravno komunikacija je doista osnova za ostvarivanje odnosa u bilo kojem pogledu. Zato kažemo da u pravilu čovjek cijeli život uči i usavršava vlastite vještine komuniciranja. Većinu svojeg vremena provodimo u komunikaciji bilo to govorom tijela ili vokabularno, samim time možemo reći kako je komunikacija ključ našeg svakodnevnog života. Međutim, možemo sve zaokružiti i reći da je čovjek bogat ukoliko prepoznajete važnost komuniciranja.

Cilj svakog čovjeka pa tako i ovog diplomskog rada jest promišljanje i shvaćanje komunikacije kao pozitivnog putokaza za otvaranje svih vrata u kojima je zacrtan osobni cilj, počevši od đlačkih klupa u primarnom obrazovanju.

Ključne riječi: komunikacija, primarno obrazovanje, učitelj, učenik, govor tijela

ABSTRACT

Didactic characteristics of communication within primary school education

It is important to know how to communicate - this is a saying every one of us certainly heard once in their life. In this master's thesis titled "Didactic characteristics of communication within primary school education", various subjects about communication are being covered. Communication and interaction, which supplement each other, are enchantments that complete the characteristics of every human. Every communication start relies on the understanding of the body language and spoken word. Today, body language is somewhat important in the process of communication. Often we are not aware of our non-verbal body motions, through which we really communicate but in a different way - this is being called non-verbal communication. Although most people can not "read" non-verbal signs, they are daily present, and sometimes tell us more than the direct verbal communication. Verbal communication has an essential role, as in everyday life and also in the classroom with students in primary education. During that time, the teacher has a crucial role to encourage the potential of every individual student. Communication, as a part of education and nurturing, is a foundational part for learning and forming every individual world of communicating. Teachers, starting from their own way of expressing themselves and through extending their knowledge, play a crucial role inside the classroom because children look up to them when learning to communicate. Of course, the basis to establish any kind of relationship is again communication - because of that, we say that humans learn and strengthen their individual communication skills. We spend the majority of our time communicating through our body language or vocabulary because of what we can say that communication is the key for our daily life.

The aim of every human and also this thesis is to understand the subject of communication as a positive path for opening all doors which have our personal goal behind them, starting from the class desks in primary education.

Keywords: communication, primary education, teacher, body language, student

1. UVOD

U diplomskom radu naslovljenom *Didaktička obilježja komunikacije u primarnom obrazovanju* nalaze se poglavlja tematike vezane uz komunikaciju. Štoviše, na odabir teme je utjecalo mnogobrojno vrijeme provedeno s učenicama u primarnom obrazovanju na redovnoj nastavi. Osobno smatram kako učitelji zaista imaju veliku ulogu u odgojno-obrazovnom sustavu kada je u pitanju komunikacija. Zapravo, oni su ti od kojih gradimo iskustvo i temelje komuniciranja potrebne za osobni, socijalni rast i sveukupni razvoj tokom života.

Ovaj rad dotiče se teme komunikacije općenito, komunikacije u nastavi i naravno, poglavlje neizostavnog govora tijela kao umjetnost, značajnost čovjeka kroz izražavanje osjećaja verbalno i neverbalno. Također, spominje se odnos učitelj-učenik i učitelj-roditelj u punom smislu kao nositelji temelja za stvaranje uspješne komunikacije, kako u svakodnevnom životu, tako i u počecima u primarnom obrazovanju. Dakako govorimo o primarnom obrazovanju i stjecanju komunikacijskih vještina i socijalnih vještina, a samim time razvoj kompetencija i vještina potrebnih za cijeli život. Činjenica je da čovjek ne uspostavlja komunikaciju samo verbalnim putem već i neverbalnom komunikacijom, odnosno govorom tijela. Upravo vezano uz prethodnu rečenicu, kroz poglavlja možemo pronaći i odgovore na pitanja poput „*zašto je neverbalno ponašanje bitno u školama*“ ili pitanja vezana uz obilježja komunikacije kao temelja za uspješnost nastave i međusobnog uvažavanja. Naravno, u ovom diplomskom radu govori se o komunikaciji kao ključnom elementu i osnovnom preduvjetu odgoja i obrazovanja pa tako i komunikaciji u primarnom obrazovanju kao temelj za oblikovanje pojedinca kao aktivnog govornika. Svatko od nas, nadam se potaknut citatom autorice Marije Bratanić osvježit će važnost koju predstavlja komunikacija.

„Komunicirati ne znači razgovarati samo riječima. Komunicirati znači mnogo više od toga. Komunicirati znači razmjenjivati poruke, misli, sudjelovati u osjećajima drugih. Komuniciramo ne samo riječima, nego cjelinom bića u punini naših odnosa“(Bratanić, 2002, str.101-102).

Čovjeka uvijek opisujemo kao osobu koja je sklona druženju, razgovaranju te naravno vodeći se prema tome, ono prirodno u nama je da smo uvijek željni za društvom druge osobe, a samim time tragamo za komunikacijom u bilo kojem obliku.

Metodologija diplomskog rada temelji se na teorijsko-komparativnom pristupu istraživanja odgoja i obrazovanja (Cohen, Manion i Morrison, 2007; Dubovicki i Topolovčan, 2020a; Creswell, 2012; Dubovicki i Topolovčan, 2020b; Dubovicki i Topolovčan, 2021; Dubovicki i Velki, 2022; Gorard i Taylor, 2004; Matijević i Topolovčan, 2017; Topolovčan, 2016, 2017, 2020). Analizom dostupne relevantne literature dobivene su odgovarajuće znanstvene činjenice čijom sintezom su ponuđeni novi zaključci, razumijevanja i objašnjenja nastavne komunikacije u obrazovanju.

2. KOMUNIKACIJA KAO PUTOKAZ RAZUMIJEVANJA

Pitamo li se u današnje vrijeme što čovjeka čini potpunim odgovor leži u nama i našem osnovnom obliku ponašanja. Bogatstvo čovjeka doista se krije u njegovom načinu komuniciranja i ne zaobilaznom načinu života kroz godine obrazovanja, stjecanja životnog znanja i interakcije s drugim osobama. Kroz brojne godine odrastanja postepeno učimo na koji način komunicirati, a samim time osobno i socijalno rasti. Upravo tada, zaista možemo reći kako čovjek uz pomoć komunikacije uči, odnosno stječe znanja kroz cijeli svoj život.

„Čovjek je 'dijete' razgovora, od svog začeca pa do smrti njegov posljedak. Da bi nastao, razvijao se i održao, potreban mu je razgovor riječima i bez njih. Čovjeka stalno prate izgovorene i neizgovorene poruke o okolini i između njega i okoline. Razgovor se pretvara u osnovno sredstvo njegova preživljavanja te dobiva isto značenje kao i kisik, voda i hrana.“ (Brajša 2000; str.8-9). Prema riječima autora Brajše lako možemo zaključiti koliko je komunikacija prisutna u našem svakodnevnom život. Čitavo vrijeme provedeno kod kuće u školi ili negdje u našoj okolini okruženi smo valom komunikacije bilo to u verbalnom smislu ili neverbalnom smislu kao govorom tijela. Da bi se mi kao ljudi razvijali, usavršavali svoje potencijale, odnosno rasli potrebno je naučiti kako aktivno sudjelovati kao govornik ili kao slušatelj u razgovoru s drugim osobama. Povijesno gledano komunikacija je uostalom prijenos informacija od govornika do slušatelja. Međutim u tom procesu bitno je naučiti kako u tom procesu čovjek sluša, a kako prenosi određenu poruku. Prema tome jako je bitno kako čovjek komunicira i razumije primljene informacije jer upravo smo mi ljudi zaslužni za promjene koje se događaju u našoj okolini. Gledajući s didaktičke strane, autori knjige Didaktika, Ladislav Bognar i Milan Matijević navode:

„Čovjek svojim idejama mijenja svijet. Pritom on i spoznaje određene kvalitativne i kvantitativne odnose, uzročno-posljedične veze, traži odgovore na nova pitanja, pronalazi rješenja problema na koje nailazi. Ta je spoznaja uvijek rezultat vlastita misaonog angažiranja čovjeka, „proizvod glave koja misli, koja prisvaja svijet na jedini način koji je moguć, na način koji je drugačiji...“ (Bognar i Matijević, 2002; str.113)

Komunikacija prema prethodno navedenom ključna je za pokretanje bilo koje promjene od strane čovjeka. Da bi uspjeli u onome što smo naumili, bitno je uspješno komunicirati i voditi se iskustvom stečenim kroz obrazovanje od najmanjih nogu. Kada govorimo o komunikaciji u primarnom obrazovanju, naglasak stavljamo na učitelje koji su glavni pokretači,

a zatim i učenike koji su apsolutni realizatori zajedničkog, međusobnog komuniciranja. Učenici koji tek polaze u školu, to jest primarno obrazovanje ustvari je preduvjet unutar kojeg učimo kako i na koji način pravilno komunicirati. Kažemo da didaktika ima veliku ulogu kada je riječ o odgojno-obrazovnom procesu. Sama riječ didaktika usko je povezana s učenjem, to jest s poučavanjem. Gledamo li na stranu didaktike Bognar i Matijević govore:

„U razvoju ljudske jedinice izuzetno je važan odnos s drugim ljudima, jer je čovjek čovjeku osnovna potreba. U takve izuzetno važne odnose ubrajaju se i odgoj i obrazovanje. To je također, međuljudski odnos, koji je poticajan i produktivan ako omogućava mladom čovjeku da razvije svoje potencijale, da uspješno prebrodi krize na koje nailazi te ako je u skladu sa zakonitostima ljudske prirode.“ (Bognar i Matijević, 2002;106).

Didaktička obilježja komunikacije kao što stoji u samom naslovu diplomskog rada, odnosi se na isticanje važnosti prirodne komunikacije koja je uvijek iznova drugačija, upotpunjena novim, „svježim“ sadržajima i informacijama. Nije bitno napamet naučiti kako uspješno komunicirati. Bitno je da počevši od primarnog obrazovanja naše komuniciranje prirodno teče i razvija se kroz godine. Uspješna komunikacija otvorit će nam puteve za ostvarenje vlastitih ciljeva. Upravo didaktika učenike naziva subjektom koji kroz proces odgoja i obrazovanja imaju mogućnost oblikovati se i steći komunikacije vještine. (Bognar i Matijević, 2002) Prema svemu navedenom, činjenica jest da putem komunikacije ljudi educiraju jedni druge. Davnih prošli godina, u povijesti, komuniciranje se prvotno svelo na oponašanje zvukova ili pokazivanje pokreta rukama/nogama. Tada nismo znali verbalno komunicirati. Razvoj komunikacije doista je donijelo dobrobit za cijelu ljudsku populaciju i usavršavanje nas samih kao pripadnika društva.

Prema Elezoviću (1992) govor kao komunikacija najbitnija je stavka za zdrav život. Navodi da je jezik, koji je ispunjen različitim znakovima, podložan stalnim promjenama te iz tog razloga njegovo bogatstvo ne leži samo u rječniku već i u intonaciji i mimici. Zato danas jezik zauzima ulogu jednog od najvažnijih koraka koji omogućuje razvoj društva u cjelini. Prema Škarić (2000) razvoj sposobnosti govora utjecao je na današnji prirodni tijek govora. Navodi da je govor naravno nastao od strane čovjeka takav prirodan, svakidašnji je plod današnje razvijene komunikacije.

Sve što danas jesmo, svemu što danas uspješno radimo pripisujemo komunikaciji i našem načinu izražavanja. Tako Ines Skelac (2015, prema Tubbs) govori kako je komunikacija ključ za stvaranje osobnog identiteta te samim time preslika našeg djelovanja i uspoređivanja s

drugim ljudima. Pojašnjava kako je komunikacija vrlo opsežan pojam, ali isto tako i najvažniji aspekt prisutan kod ljudi. Naglasak stavlja na komunikacije vještine koje su naravno podložne stalnim promjena. Nagovještava da čovjek uvijek ima mogućnosti, prostora za daljnje usavršavanje. (Skelac, 2015;186-190)

Sunara-Jozek (2021) objašnjava kako ne postoji niti samo jedna kompletna definicija komunikacije jer je doista sama po sebi faktor koji se konstantno mijenja, a zatim i nadograđuje. Nadovezuje se na riječi Čerepinka (2012) koji govore da je komunikacija „jedna od osnovnih ljudskih djelatnosti.” Ostvarenje svih naših ciljeva ovisi upravo o tome koliko smo uspješni u učinkovitom komuniciranju s drugima. Štoviše, komunikacija je pojam koji nas prati čitav naš život od polaska u školu. Primarno obrazovanje omogućuje nam široki raspon učenja vještina komuniciranja u kojoj mi kao učenici pronalazimo put i želju da nas ostali razumiju na pravi način. Bratanić (2002) navodi kako komunikacija u odgojno obrazovnom procesu zaista određuje koliko će nastava biti uspješna.

Kako navodi autor Delors (1998) komuniciramo puninom svojih bića, samim time komunikaciju smo podijelili u više vrsta. Dvije glavne vrste komunikacije bile bi verbalna i neverbalna komunikacija. Međutim koliko će komunikacija biti uspješna također ovisi o povezanosti verbalne i neverbalne komunikacije. Iako svaka zasebno ima svoju povijest i posebno značenje, prilikom komunikacije svaku informaciju, poruku ili pokret prenosimo i verbalno i neverbalno. Zrilić (2010) verbalnu komunikaciju objašnjava kao razgovor unutar kojeg koristimo, izgovaramo prave riječi. Dok neverbalnu komunikaciju svrstava u komunikaciju putem izražavanja emocija i stavova. Tako i Markić (2010) prema (Kadushin i Kadushin 1997) definiciju komunikacije svodi na dijeljenje misli i more ideja koje zajedno ujedinjaju verbalni i neverbalni simboli. Shodno tome, govori kako su verbalna komunikacija i neverbalna komunikacija usko povezane s učeničkim životom i cijelim razdobljem koje uključuje i socijalni i društveni razvoj. Dodaje kako zapravo sve ono što verbalnom komunikacijom nismo izrazili, nadopunjujemo neverbalnom komunikacijom.

Kako i većina autora navodi, tako i Skelac (2015) objedinjuje najvažnije o komunikaciji u jednoj rečenici koja glasi „Riječ komunikacija, zajednička mnogim jezicima, izvedena je od latinskoga pridjeva communis u značenju javni, koji dijele mnogi. Dijeljenje životnoga prostora s drugima, a time i dijeljenje i razmjena informacija, jedno je od bitnih svojstava ljudskih bića jer je život čovjeka kao društvenoga bića nezamisliv bez komunikacije s drugim ljudima.“(Skelac 2015;186-190)

Prema Leinert- Novosel (2012) umijeće razgovora, komuniciranje, oduvijek je glavno središte oko čega se mi ljudi konstantno okrećemo. Podložni smo neprestanim promjenama s kojima se susrećemo, ali isto tako nesvjesno upravljamo svojim govorom. Da bi smo mogli voditi nesmetanu komunikaciju, potrebno nam je utvrditi, osvijestiti koliko je zapravo komunikacija prisutna u našem životu. Kako i sama autorica ističe komunikacija je zaista cijeli naš život. Ona navodi sedam pravila prema kojima čovjek uspostavlja učinkovitu, dobru komunikaciju.

Sedam pravila komunikacije:

- Prvo pravilo govori koliko je dobro za čovjeka da stvori pozitivno okruženje prilikom razgovora jer će ga upravo takav način dovesti do očekivanog ishoda
- Drugo pravilo odnosi se na davanje do znanja osobi s kojom razgovaramo da ga uistinu pažljivo slušamo
- Treće pravilo navodi stvaranje uloga u komunikaciji
- Četvrto pravilo upućuje da je prilikom komuniciranja bitna naša zainteresiranost o temi razgovora
- Peto pravilo govori da trebamo biti angažirani i dati se potpuno u proces komunikacije
- Šesto pravilo vrlo jednostavno objašnjava da je kod komunikacije najbitnije dati razumljive, jednostavne odgovore ili pitanja na postavljene odgovore
- Sedmo pravilo pojašnjava da u toku komuniciranja čovjek treba odbaciti utjecaj lošeg i negativnog (Novosel-Leinert 2012;55)

Prema gore navedenim pravilima, autorica govori da ne treba postupati uvijek isto. Pod tim se smatra da ne treba uvijek u procesu komunikacije koristiti svih sedam pravila odjednom, važno je znati balansirati između redova to jest između tih sedam pravila.

Priču o komunikaciji kao putu ka razumijevanju zaokružila je knjiga *Umijeće razgovora* (2000). Ulogu komunikacije u društvu, u ljudskom životu općenito svrstava pod najbitnije sastavnice koje mogu 'krasiti' jedan, pojedinačni identitet čovjeka. Njegovim riječima, čovjek postaje čovjekom onoga trenutka kada ulogu komunikacije shvati kao najvažnije bogatstvo koje jedan čovjek može steći. Time smatra da su ljudi ono što je i njihov odnos prema komunikaciji s drugim ljudima. Upravo je komunikacija ta karakteristika ključna za osvježanje naše osobnosti nastale promatranjem, sagledavanjem različitosti od drugih ljudi, ali i naše unikatnosti spram različitosti i prirodnosti drugih ljudi

2.1. Komunikacija u glavnoj ulozi odgoja i obrazovanja

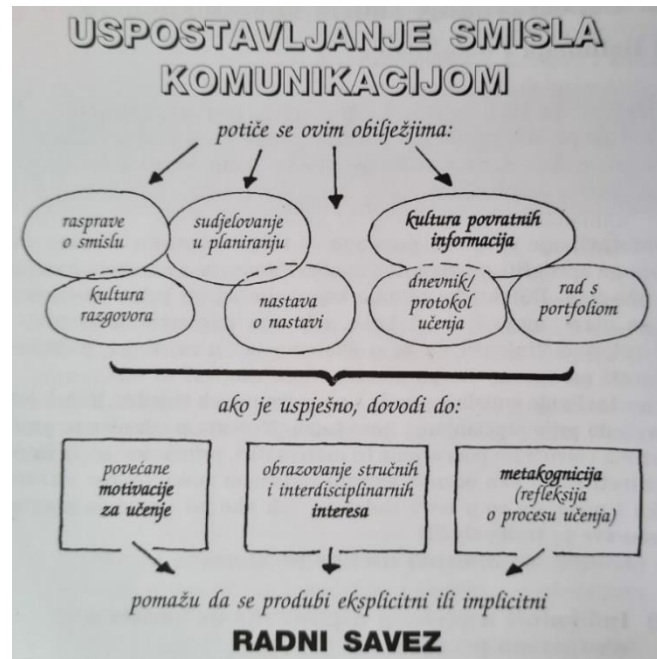
Često nailazimo na pitanja o komunikaciji i o tome kako pravilno komunicirati. Kada bismo se malo zapitali mogli bi smo zaključiti da počeci učenja komuniciranja sežu u naše djetinjstvo, odnosno u početak školovanja u primarnom obrazovanju. Komunikacija u ulozi odgoja i obrazovanja kako i sam naslov poglavlja govori, zapravo predstavlja put u kojoj je prenošenje, a samim time i usvajanje znanja nužan uvjet i osnova nastave. Učitelji bi trebali osvijestiti da je komunikacija u nastavi zaista ključan faktor za proces odgoja i obrazovanja.

Prisjetimo li se djetinjstva, velik dio nas povezat će sjećanja s odlaskom u školu. Škola kao odgojno-obrazovna ustanova pruža učenicima velike potencijale za razvijanje komunikacijskih vještina. S obzirom da govorimo o primarnom obrazovanju nemoguće je ne spomenuti i odgoj kao najvažniji faktor za poticanje komunikacije. Bratanić (2002) navodi kako je komunikacija glavno polazište za savladavanje osnovna ponašanja i odgoja općenito. Koliko ističe važnost komunikacije u odgoju i obrazovanju govore nam njezine riječi: „Komunikacija je osnova za sve međusobne odnose, pa tako i za odnose u odgoju i nastavi, u obitelji i školi. Cjelokupna odgojna djelatnost počiva na komunikaciji...Nastava, kao odgojno-obrazovni proces, od izuzetne je važnosti, jer postavlja temelje opće kulture i obrazovanosti.“(Bratanić, 2002;73). Odgoj i obrazovanje sastavnice su našeg života od primarnog obrazovanja pa sve do završetka školovanja. U primarnom obrazovanju vrlo je bitno kako će djeca usvojiti komunikacije vještine koje su podloga za daljnje obrazovanje. Nadalje, nastava kao glavni oblik obrazovanja stavlja učenika u položaj aktivnog sudionika unutar koje uči, razgovara, razmjenjuje mišljenja i na taj način obogaćuje svoj vokabular. Svi će se zasigurno složiti s činjenicom da bit komuniciranja jest osobni rast i razvoj te samim time oblikovanje osobnosti.

Voljela bi kada bi se svi učitelji mogli uvijek voditi riječima autorice Bratanić (2002) „Komunikacija u nastavi nema samo svrhu da informira učenike, nego i da ih potiče na misaonu aktivnost, budi kreativnost, obogaćuje njihov duh i razvija cjelokupnu njihovu osobnost.“ (Bratanić, 2002;88)

Temelj odgoja i obrazovanja jest razgovor, komunikacija te samim time posebnu važnost zauzima obrazovni proces jer postavlja temelje i sastavne dijelove ponašanja. Koliko ćemo se ostvariti kao pojedinci ovisi o našem načinu razgovaranja i o tome koliko smo sebe dali u tijeku komuniciranja.

Meyer (2005) nastavu u odgoju i obrazovanju gleda kroz učitelje i učenike gdje u prvi plan postavlja uspostavljanje smisla komunikacije. Sama definicija uspostavljanja smisla komunikacije označava proces u kojem učenici zajedno s svojim učiteljima daju potpuno osobno značenje u procesu poučavanja i učenja. Nadalje, slika 1 u prilogu prikazuje crtež koji pobliže objašnjava navedenu definiciju smisla komunikacije u nastavi.

Slika 1 Uspostavljanje smisla komunikacijom (Meyer, 2005. str.68)

Slika 1 detaljnije prikazuje uspješnost uspostavljanja komunikacije u nastavnom procesu. Također autor Meyer crtežom objašnjava raznolikost komunikacije u nastavi koja obuhvaća sadržajno bogatstvo i raznolikost u procesu odgoja i obrazovanja. Navodi kako komunikacija potiče učenike da razmišljaju o vlastitom procesu učenja, kulturi razgovora i kulturi povratnih informacija te naglašava kako učenici uspješnom komunikacijom zauzimaju osobna gledišta. (Meyer, 2005;68-69) Prema tome komunikacija tokom nastave ne određuje samo uspješnost učenika u školi već i njegovo umijeće komunikacije u životu koji je pred njim.

Prema Bognar i Matijević (2002) komunikacija u odgoju i obrazovanju, odnosno u primarnom obrazovanju oduvijek zauzima posebno mjesto na samom vrhu. Sežu još u davne početke komunikacije gdje su se u odgojne svrhe poprimala različita obilježja vezane uz rituale ljude, sve do danas gdje učitelj ima glavnu ulogu u odgoju i obrazovanju po pitanju komunikacije. Navode da je glavni zadatak učitelja biti pomagač, suradnik koji će svakom subjektu (pritom misleći na učenika) omogućiti napredak i zadovoljavanje osnovnih potreba.

Prema Klafki i suradnicima (1994) komunikacija u odgoju i obrazovanju povezana je, odnosno objašnjena je u knjizi *Didaktička teorija* kroz kritičku teoriju nastavne komunikacije i to kroz 11 aksioma.

Nastava je komunikacijski proces kroz sljedećih 11 aksioma:

- *Permanencija* - ne možemo ne komunicirati
- *Odnos* - komunikacija sadržava uspostavljanje odnosa
- *Određenost* - unutar svake komunikacije svatko dobiva trenutnu „ulogu“
- *Ekonomičnost* - rizik i troškovi komunikacije
- *Institucija* - uspostavljanje komunikacije kroz službene ili neslužbene institucije
- *Očekivanost* – komunikacijom uspostavljamo društveni identitet
- *Pravila i uloge* – jednakost ili različitost komunikacije slušatelja i govornika
- *Sadržaji i odnosi* – svaka komunikacija čini određenu situaciju unutar koje stvaramo određeni odnos i prenosimo sadržaj
- *Kontrola* – sve komunikacije sadrže upute, mišljenja, želje i tome slično
- *Smetnja* - svaka komunikacija prolazi kroz moguća nepravilna izražavanja
- *Sredstvo ili vlastiti cilj* – komunikacije ima ili instrument ili sredstvo ili je možda samoj sebi svrha (Klafki i sur. 1994;98-99)

Slijedom toga, autorica Bratanić (2002) komunikaciju u odgoju i obrazovanju gleda kroz kompletnu sliku škole, učitelja i učenika. Upućuje na komuniciranje koje se ne odnosi samo na dijalog i razgovor unutar razreda. Smatra da je način komuniciranja, odnosno učinkovitost komunikacije u nastavi cjelokupni dojam koji uključuje izgled učitelja i učenika, okolinu koja nas okružuje i njezino uređenje. Izuzev gore navedenim aksiomima, autorica u svojoj knjizi komunikaciju u nastavi svrstava u zajedničku realizaciju koju čine učitelj i učenik.

Ističući važnost komunikacije u odgoju i obrazovanju Troha (2012) u svom radu pridodaje važnost jezičnom izražavanju u razredu. Polazi od učenika za kojeg smatra da se njegovo pravilno jezično izražavanje ostvaruje upravo u nastavi koja ga stavlja u poziciju aktivnog sudionika, potaknutog od strane učitelja. Komunikaciju svrstava u glavno obilježje primarnog obrazovanja putem kojeg svi mi, sadašnji i prošli učenici gradimo, kreiramo i širimo svoj vokabular i unapređujemo komunikacijske vještine.

3. ŠARENILLO ODNOSA KOMUNICIRANJA U ŠKOLI

Svaki učitelj trebao bi slijediti riječi autorice Violet „*Djeca su naši najbolji učitelji. Ona već znaju kako se raste, kako se razvija, kako se uči, kako se proširuje i otkriva vlastita ličnost... jedino im je potrebno dati prostora kako bi sve to ostvarili...* (Oaklander, 1996; str.332)

Razmislimo li o našem školovanju, odnosno o primarnom obrazovanju naše misli svjesno odlaze u početak našeg školovanja i učiteljima vezanih uz taj period našeg života. Upravo tada, iako nismo toga bili svjesni započinje naše učenje, odnosno razvijanje komunikacijskih vještina. U primarnom obrazovanju postavili smo temelje koji nam govore kako i na koji način komunicirati. Naravno uz školu veliku ulogu igraju i roditelji. Uostalom za uspješnu komunikaciju bitan je odnos učitelja i učenika, ali i učitelja i roditelja. Učitelji i roditelji igraju glavnu ulogu kada je riječ o komunikaciji. Upravo oni omogućuju djeci, učenicama slobodu prilikom izražavanja osjećaja, misli, želja koje uvelike utječu na mogućnost njihova osobna napretka, a tako i socijalnog razvoja. Tako i Bratanić (2002) ističe kako je za uspješnu komunikaciju među najbitnijima zajednica koju tvore obitelj i škola. Autorica govori: „Obitelj je zajednica u kojoj se primarno odgajaju osjećaji, koji našem životu daju autentičnost i istinsku vrijednost. Škola je ona institucija u kojoj se primarno odgaja razum.“(Bratanić, 2002; str.106)

Prema toma možemo reći kako je obitelj zauzima primarno mjesto, a škola sekundarno mjesto po pitanju odgoja i obrazovanja. Prilikom odrastanja u obitelji izgrađujemo sliku o sebi te su nam roditelji jednostavno prvi pravi prijatelji s kojima razvijamo komunikaciju. Međutim u jednom periodu života, misleći na polazak u školske klupe, uz obitelj i škola preuzima odgovornost u odgoju i obrazovanju i priprema nas za budući život. Prilikom komuniciranja sa učenicima bitno je razumjeti osobu koja govori, slušati njegove riječi i isto tako opažati govor tijela. Za uspješnu komunikaciju važno je prepoznati i prihvatiti svoje osjećaje da bi smo bili sposobni prepoznati i prihvatiti osjećaje drugih. Zato brojni autori ističu kako je način komuniciranja u obitelji i školi posebno bitan, jer u pravi plan postavlja izražavanje, zapažanje, razumijevanje i prihvaćanje. Uspješno komunicirati znači prepoznati zajednički jezik koji tvori krug učitelj-učenik-roditelj. „Mnogi problemi u obitelji i školi nastaju zbog nedostatka adekvatne i uspješne komunikacije, zbog netočnog zapažanja osjećaja i neadekvatnog reagiranja na njih. Znati prepoznati svoje i tuđe osjećaje i moći adekvatno reagirati na njih, osnova je ne samo za uspješniju komunikaciju, nego i za sretniji i radosniji život u obitelji i školi.“(Bratanić, 2002; str.102).

3.1. Odnos učitelj-učenik i razvoj komunikacijskih vještina

Učitelji danas zaista imaju posebnu ulogu u odgoju i obrazovanju. Mnogo puta smo mogli čuti kako je posao učitelja zapravo poziv. Učitelji kao osobe imaju mnoštvo karakteristika koje ispunjavaju, krase njihov rad u školi i održavaju komunikaciju u pozitivnom, smislenom obliku. Iza uspjeha svakog učenika stoji onaj jedan učitelj koji mu je omogućio osobni rast i usadio znanje. Isto tako uspjeh u školi uvelike podrazumijeva uzajamnu podršku, širenje optimizma, međusobnu ljubav, a ono najbitnije je onog jednog učitelja koji pokreće međusobnu želju za komunikacijom. Od brojnih autora možemo čuti kako je učitelj glavni pokretač komunikacije u razredu. Tako i Brajša (1993) napominje da je razgovor u školi bitna sastavnica razvoja i oblikovanja učenika u cijelom procesu odgoja i obrazovanja. Učitelj tako mora zadovoljiti kriterije koji mu omogućuju otvorenu, slobodnu komunikaciju s njegovim učenicima. Zaključuje kako je razgovor između učitelja i učenika osnovni preduvjet za postizanje uspjeha u primarnom obrazovanju. A učitelj mora znati kako i na koji način brinuti, dati do znanja da je taj razgovor ostao njemu bitan i upamćen.

Zato u knjizi Pedagoška komunikologija (1993) autor navodi podsjetnik za učitelje na temu razgovora u školi, a neki od savjeta su:

- Učitelj razgovara riječima, ali i bez njih.
- Riječima prenosi sadržaje, a bez njih definira odnose.
- Razgovorom učitelj otkriva i sebe.
- Na učenike djeluje primljena, a ne poslana poruka.
- Razgovor bez riječi između učitelja i učenika sastavni je dio odgojnog i obrazovanog procesa.
- Razgovor bez riječi bitno utječe na razgovor riječima.
- Učitelj i učenik mogu različito misliti i govoriti, ali i dalje se međusobno poštivati i voljeti.
- Učitelj je razumljiv učeniku ako je u svojem govoru jednostavan, pregledan, kratak i zanimljiv.
- U razgovoru s učiteljima učenik ima pravo na različitost, njemu odgovarajući stupanj prisnosti, aktivnosti, trajanja i zadovoljstva.
- O osjećajima, potrebama i željama i učitelja i učenika također treba razgovarati.

- Nesvjesno u učitelju također utječe na njegov odgojni i obrazovni postupak s učenikom.
- Trebalo bi da učitelj učenika i sluša.
- Važno je da učitelj i učenik povremeno razgovaraju i o svojem razgovoru. (Brajša 1993; str.186)

Zato se u primarnom obrazovanju stavlja naglasak na učenje vještina komuniciranja jer upravo je učitelj glavni pokretač koji nam usađuje temelje pravilnog izražavanja. Svaki učitelj doprinosi onoliko koliko je spremat dati za svoje učenike.

Zato Troha (2012) navodi sljedeće „Svi učitelji u osnovnoj školi moraju imati visoko razvijenu jezičnu kompetenciju te u svom radu biti svjesni vlastitog jezičnog izražavanja i njegovog utjecaja na učenika. Učitelj je važan identifikacijski model učeniku i kao takav ne samo da obrazuje već i odgaja cijelom svojom ličnošću.“(Troha 2012:62)

Samim time bitno ističe važnost komunikacije koja kreće od učitelja te kao takva mora biti poticajna od strane učitelja. Također objašnjava kako učeniku treba dopustiti slobodu prilikom izražavanja jer je to najbolji način za usvajanje pravilnog, a u isto ruku i učenje na svojim greškama prilikom izražavanja. Svaki učitelj u sebi nosi potencijal da svakom učeniku promjeni život na bolje. Zato je bitno da učitelji konstantno rade na sebi i stječu nove vještine komuniciranja. Zato Delors (1998) govori „Učenje je „žila kuckavica“ života, bez učenja nema ni osobnog razvoja, ni razvoja društva. Učenje je temelj obrazovanja.“(Delors, 1998; str.19)

Nadalje Troha (2012) općenito komunikaciju spominje kroz školu unutar koje učitelj svoje vlastito izražavanje prenosi na učenika te ga tako i educira i odgaja. S druge strane, govori kako je za učiteljski posao, ubiti za odgojno obrazovni rad vrlo bitna komunikacijska kompetencija koja omogućuje suradnju između učenik i učitelja, a samim time motivira na rad i pozitivno okruženje.

Prema tome Brajša (1993) dotiče se komunikacije i razgovora u nastavi u kojem prednost daje otvorenoj-suradničkoj školi. Navodi kako je upravo otvorena-suradnička škola najbolje stajalište koje omogućuje što bolju međusobnu povezanost i komunikaciju između učenika i učitelja. Unutar takvog tipa škole uvijek prevladavaju povjerenje i ono najbitnije, a to je obostrano slušanje prilikom razgovora. Govori kako učitelj zauzima prijateljski stav, a učenik se stavlja u poziciju osobe koja aktivno sluša zato što to osobno želi i voli. Upravo zato naglasak je na otvorenoj suradnji koja obostrano (mислеći na učitelja i učenika) iz želje komunicira, stvara i razvija se. Kako to naziva Brajša, učitelji i učenici rade zajednički posao.

Primarno obrazovanje stavlja utisak na naše potencijalno razvijanje komunikacije za cjeloživotno obrazovanje. Učitelji su zapravo naši prvi mentori koji nam daju vjetar u leđa za naše daljnje napredovanje u obrazovanju. Zato Delors (1998) svojim riječima objašnjava bitnost komunikacije kroz školovanje, a ono glasi: „Nema zamjene za odnos učitelj-učenik u čijoj pozadini stoji autoritet a razvija se kroz dijalog.“(Delors, 1998; str.22) S druge strane odnos učitelja i učenika stavlja u pitanje u kojem iznosi činjenicu da učitelj uvijek ostaje izvor odgovora. Govori kako je kroz komunikaciju vrlo bitno izdvojiti, a ponekad i izostaviti poneke odgovore na pitanja koja će učenici steći kroz život.

Slijedom toga Čudina-Obradović i Težak (1995) doista izdvajaju vještine jasne komunikacije koje smatraju preduvjetom za međusobno razumijevanje. Navode 5 pravila unutar kojih je svaka objašnjena detaljnije.

- *Naizmjeničnost u komunikaciji* (odnosi se na pravilo svima poznato: „kada jedan govori, drugi šute“)
- *Aktivno slušanje* (obraćanje pozornosti na razgovor, primanje verbalnih i neverbalnih poruka)
- *Parafraziranje* (međusobno razumijevanje u komunikaciji, odnosno shvaćanje što nam druga osoba želi poručiti, reći)
- *Empatično slušanje* (kombiniranje slušanja i uživljanja u razgovor unutar kojeg uključujemo emocije i želju za daljnjim komuniciranjem)
- *Održavanje otvorene komunikacije* (dopuštati sugovorniku da dovrši rečenicu te pridodati posebnu pažnju preuranjenog zaključivanja)
(Čudina-Obradović i Težak 1995; str.180)

Meyer (2002) unutar knjige *Didaktika razredne kvake* nastavu i odnos učitelja i učenika promatra kroz zajednički proces koji tvore učenik i učitelj. Naglašava dijalog koji je zajedničko djelovanje učitelja i učenika kroz koji oni zajedno stvaraju nastavni sadržaj. Interakcija koja se događa među njima ključna je za ostvarivanje svih procesa, ciljeva odgoja i obrazovanja. S time usko povezuje „školu koja uči“ u kojoj spominje učenika kao sudionika u školi, a ne samo učenika u poziciji komunikacijskog subjekta s učiteljem.

Također Tatković, Diković i Tatković (2016) u svojoj knjizi prema (Mušanović i Lukaš,2011) navode kako se u školi komunicira na više različitih nivoa. Škola je tada institucija unutar koje učenik i učitelj pristupaju jedni drugima na njima prihvatljiv način.

Komunikacija se dakle u školi odvija na više razina, a to su:

1. *Asimetrična* – učitelj govori, a učenici u miru slušaju i šute
2. *Komplementarna* – učenici tada slušaju, a učitelj poučava
3. *S naglašenim odnosnim aspektom* – ovdje se naglašava ta uloga učitelja u nastavi
4. *Pretežito verbalna* – verbalna komunikacija koja omogućava proces nastave i razvoja učeničkih sposobnosti
5. *Formalna* – ovdje ubrajamo propisana pravila komunikacije(Tatković i sur. 2016;87)

Prema Tatković i suradnicima (2016) škola u kojoj komunikacija nije prisutna, pri tome misleći na slobodu kod osobnog, vlastitog iznošenja misli, želja i ideja, nije adekvatna škola jer upravo takve situacije u razredu zahtijevaju i potiču razvoj komunikacijskih vještina. Kod odnosa učitelj-učenik važno je prepoznati potencijal koji će otkriti sve učeničke vrline i potaknuti ih na cjelokupni razvoj njih samih i slobodno verbalno izražavanje kako pred učiteljem, tako i pred razredom.

Rosić (2005) odnos učitelja i učenika gleda kroz odnos koji tvori komunikacija između njih. Dodaje da jedino škola ima taj ključan faktor kod oblikovanja ponašanja djeteta. Vodi se time da odnos učitelja i učenika proizlazi iz njihova međusobna ugodna, jednostavna odnosa, otvorenog razgovora u kojem mogu obostrano mogu kazati i dobre i loše strane prilikom školovanja. Učitelj je vodeća ruka koja daje sve od sebe da nastavni sadržaj i sve vezano uz školu bude shvaćeno kompletno. Upravo takvo okruženje učeniku dopušta, to jest daje prostor za osobno napredovanje i stjecanje komunikacijskih vještina. Kako autor objašnjava „zdrava“ okolina rezultat je učiteljeva pristupa prema svojim učenicima kojima učitelji bez problema omogućuju učenikov nesmetan komunikacijski rast i razvoj. Škola je ta institucija koje će uz pomoć učitelja učeniku omogućiti učenje svih komunikacijskih pravila jer kako autor ističe, komunikacijske vještine moraju se neprestano učiti.

Učitelji prolaze kroz trnovit put kako bi došli, uspostavili kontakt s svojim učenicima. Nije lako prolaziti kroz sve stadije, razine komunikacije u početku primarnog obrazovanja, ali zato je svaki cilj učitelja dati sve od sebe kako bi učenik na kraju primarnog obrazovanja iz razreda izašao kao kompletna osoba, spremna na sve komunikacijske izazove koje su pred njim.

Opić, Bilić i Matijević (2016) smatraju da kod komunikacije u odgoju i obrazovanju, radi održavanja zdravog odnosa između učitelja i učenika, najbitnije je slušati to jest najbitnije je međusobno slušanje. Navode kako je slušanje izrazito važno kod stvaranja početnog i tekućeg odnosa do kraja primarnog obrazovanja. Slušanje svrstavaju u nužni preduvjet, odnosno sastavni dio komunikacijskog procesa putem kojeg odnos učitelja i učenika dolazi do samog vrha jer samo na taj način možemo doživljavati, razumjeti i prenijeti ono što osjećamo. Uz brojne oblike slušanja ističe se slušanje kojeg nazivamo aktivno slušanje. Aktivnim slušanjem kako ističu autori, učitelji i učenici, odnos tvore dijaloškim putem, ali i samim time stvaraju odnos unutar kojeg iznose ono što stvarno osjećaju znajući da obje strane doista slušaju i razumiju. Isto tako jedan od razloga zašto se aktivno slušanje ističe spram svim je taj što karakterizira učitelja kao osobu koja svojim učenicima dopušta, a ujedno i pomaže da razumljivo izraze ono što žele bilo to verbalnim ili neverbalnim putem.

Prema Brajši (1993) odnos učitelja i učenika ovisi o objektivnosti i subjektivnosti njihova razgovora. Objasnjava da razgovor u školi utječe na učenika ukoliko učitelj prihvati učenika kao takvog kakav jest sa svim njegovim manama i vrlinama. Tada u njihovom odnosu govorimo o subjektivnosti i objektivnosti. Brajša govori kako te dvije vrste učiteljeva iskazivanja osjećaja i mišljenja u velikom mjeri utječu na učenikovo mišljenje o školi, razredu i primarnom obrazovanju općenito. Veću prednost pridodaje objektivnom učitelju pri čemu navodi da je svrha njihova odnosa upravo objektivnost i pravednost koja se ostvaruje komunikacijom i povratnim informacijama. Naravno naglašava kako je za učitelja pogodno razumjeti granicu između objektivnosti, a ponajviše iskrenosti. Upravo to je put ka zdravom, otvorenom odnosu učitelja i učenika u školi. Nadalje dotiče se učenika kao osobe koja je spremna učiti od svog i o svom učitelju svaki dan iznova. Upućuje na važnost njihova stvaranja karaktera ugledajući se na svog učitelja kao mentora, prijatelja i osobe od povjerenja. Govori sljedeće „Učenici ne očekuju od učitelja samo povratne informacije u vezi sa sadržajem odgojnih i obrazovnih poruka nego također i o njima samima. Učenici nisu zainteresirani za sadržaje nego i za učitelje. Odgojni i obrazovni proces uključuje tu međusobnu osobnu znatiželju i zainteresiranost između učitelja i učenika.“(Brajša, 1993; str.58)

Zato se u primarnom obrazovanju stavlja veliki naglasak na odnos učitelja i učenika jer upravo o tome ovisi naš daljnji put u obrazovanju. Komunikacija koju imamo s učiteljem neupitno je važna za održavanje odnosa i prikazivanje nas samih kako pred drugima tako i u svijetu koji nas čeka.

3.2. *Komunikacijski odnos obitelj i škola*

Da bi naše školovanje, prijelaz iz predškolskog obrazovanja u primarno obrazovanje bilo što lakše moguće, komunikacija koju čine obitelj i škola pola je puta do naše uspješnosti. Obitelj i škola iako ne u stalnom komunikacijskom odnosu stvaraju jedan puteljak koji u središtu nosi učenika kao glavnog posrednika komunikacije. Međusobno jednostavno i prijateljsko komuniciranje olakšava svakom učeniku učenje i poučavanje u školi. Brojni autori govore o važnosti komunikacije u krugu obitelj-učenik-škola. Vjerujem kako uvijek i obitelj i škola imaju iste ciljeve, a ti ciljevi odnose se na učenika za kojeg daju i pronalaze brojne različite puteve kojima učenicima garantiraju dosezanje najviših stupnjeva komunikacijskih vještina za daljnje potencijalno školovanje.

Rosić (2005) jednim citatom obuhvaća svu vrijednost i važnost odnosa obitelji i škole čiji je zajednički cilj učenik i njegovo napredovanje kao pojedinac. Odnos temeljen na komunikaciji presudan je za realiziranje ciljeva u primarnom obrazovanju. Navodi „ U odgoju mladih najvažnije mjesto imaju obitelj i škola- obitelj kao temeljna stanica društva u kojoj se kuha sva odgojna alkemija i škola kao njezin korektiv te nastavljač tog izuzetno vrijednog posla.“(Rosić, 2005; str.13). Koliko je njihov odnos bitan, dokazuje Rosić te objašnjava da je čovjek ljudsko biće koje je stvoreno za komunikaciju i prirodnu, toplu uspostavu odnosa. Nalaže kako je obitelj zapravo naša prva škola te unutar te škole dijete uči vještine, znanja i umijeća koja se naravno krenuvši u školi samo nadograđuju i usavršavaju poticajem učitelja. Rosić također spominje pozitivnu komunikaciju. Time želi naglasiti utjecaj pozitivne komunikacije prema kojoj stvaramo utjecajnu, otvoreniju okolinu i ono najbitnije međusobno povjerenje. Uz to komunikacijski odnos obitelji i škole ovisi o posjedovanju komunikacijskih vještina u kojima ubraja vještine slušanja, razumijevanja i zajedničko ostvarivanja ciljeva. Zapravo se time želi naglasiti da su škola i obitelj zajednički realizatori odgojne komunikacije putem koje učenici dugoročno dobivaju sve segmente komuniciranja.

Biti u mogućnosti učiti se komuniciranju i komunikacijskim vještinama od svojih roditelja i učitelja nezamisliva je sreća koja nam je omogućena slobodno od svih strana. Zajednički interesi obitelji i škole je zaista znati da na kraju mi, u ulozi učenika, komuniciramo slobodno, prirodno i razumljivo.

Bratanić (1992) spominje nova pravila komunikacije. Navodi da bi se u današnje vrijeme u školi i u obitelji trebali pridržavati „novih“ pravila koja uvelike pomažu boljem pristupu djeci. Nadalje smatra da je za stvaranje komunikacijskog odnosa djeteta s obitelji vrlo bitna stavka pokazivanje osjećaja i ozračje koje nas okružuju. Ako obitelj i škola stvori povoljnu, komunikativnu okolinu, dijete će se prilagoditi u vrlo kratkom periodu. Kako bi komunikacija bila što produktivnija, efikasnija i pristupačnija, kako bi se odnos obitelji, djeteta i škole oblikovao kao odgojna komunikacija, autorica dodaje dvanaest pravila prema njenim riječima pravila „novog“ komuniciranja.

Dvanaest pravila komuniciranja:

1. Iskoristi svoje osjećaje u komunikaciji.
2. Prati verbalnu i neverbalnu komunikaciju.
3. Slušaj, gledaj, osjećaj drugog.
4. Budi empatičan. Otkrij osjećaje, želje i potrebe drugog.
5. Komuniciraj na sve tri razine: auditivno, vizualno, kinestatično.
6. Osvijesti: riječ izaziva različita značenja.
7. Poštuj sugovornika i njegov svjetonazor.
8. Koristi se ne optužujućim riječima i osobnim porukama.
9. Prevladaj neuspjele modele komunikacije iz prošlosti.
10. Jasno izrazi svoju misao, želju i potrebu.
11. Usmjeri pozornost na osjećaje, a ne na ponašanje.
12. Budi odgovoran za svoje osjećaje, i u tome pomogni djetetu.(Bratanić, 1992;572)

Obitelj i škola kreatori su odgojne, školske komunikacije te snose sve važne odlike i vještine komuniciranja. Nekolicina autora tvrdi da je odnos obitelji i škole jedina sastavnica koja određuje na koji će način teći komunikacija u razrednom ozračju. Nesuglasice i razmirice utjecat će nepovoljno na cijelu atmosferu i tako narušiti otvorenu, dobronamjernu komunikaciju. Biti učitelj ne znači komunicirati samo s okolinom koju tvori razred i učenici, nego to uključuje i komunikaciju s ostalim sudionicima u odgoju i obrazovanju kao što je obitelj. Tako Matijević i suradnici (2016) napominju kako savršena obitelj i savršen učitelj ne postoji. Uvijek se iznova mijenjamo, komuniciramo na različite oblike i prihvaćamo novitete koje nas slijede. Zato, komunikacijski odnos obitelji i škole velikodušni je zajednički poticaj koji bi trebali uvijek prihvatiti otvorenih ruku. (Matijević i sur. 2016)

4. ZNAČAJNOST GOVORA TIJELA

Prema riječima Paul Watzlawicka, u čovjeku se krije jedna tajna, a to je da jednostavno mi ljudi ne možemo ne komunicirati. Kroz povijest se komunikacija razvijala u širokom luku sve od komuniciranja zvukovima, pokretima tijela do današnjeg komuniciranja verbalnim i neverbalnim putem. Kako ističe Elezović (1992) povijest komuniciranja od samog početka započela je na razini instinkta, osjetila, emocija. U najranijim oblicima komunikacije ljudi su komunicirali akustičnim znakovima, mimikom i gestama. To je dovelo do današnje komunikacije u kojoj osim izravne komunikacije s drugom osobom, kontakt možemo uspostaviti posrednom radnjom koja nužno isključuje izravni kontakt. (Elezović, 1992; str.19)

Često ni ne znamo u kojem to točno trenutku komunikacija započinje. Drugim riječima, komunikaciju ne uspostavljamo samo razgovorom nego i naše tijelo igra veliku ulogu kada je riječ o komuniciranju. Prema Brajši (1993) govor tijela u istoj je ravnoj liniji kao i govor našeg mozga jer naše tijelo doista progovara i onda kada mi to ne želimo. Samim time neverbalna komunikacija učinkovito sudjeluje u svakodnevnoj komunikaciji. Vjerojatno smo se svi nekada upitali možemo li komunicirati tijelom. Odgovor leži u tome da ljudi naprosto mnogo više komuniciraju neverbalnim putem, odnosno pokretima tijela. Ponekad nismo ni svjesni koliko uistinu govorimo, a bez da smo izustili ijednu riječ. Drugim riječima prema Jovanović (2018) tijelo je objekt koji skriva svu umjetnost komuniciranja. Ljepota komunikacije krije se u tijelu koji je glavna granica između našeg i vanjskog svijeta. Govor je uvijek popraćen pokretima tijela koje otkriva sve ono što se krije iza izgovorenih riječi i većinom pokazuje mnogo više od izrečenog. Naravno govor tijela, bilo to verbalnim ili neverbalnim putem, ima uvijek jedan cilj, a to je sloboda izražavanja, komuniciranja s drugom osobom u kojoj potpunosti možemo razumjeti tu osobu, a na kraju i sebe same. Komunikacija ne podrazumijeva samo razgovor, nego i izraze lica, pokrete tijela, izražavanje osjećaja. Samim time kod komunikacije veliku ulogu igraju osjećaji. Putem osjećaja mi iskazujemo sreću, ljutnju, žalost, bol i još mnogo toga, ali sve te osjećaje ubrajamo u neverbalnu komunikaciju.

Prema Bratanić (2002) osjećaji su ključni za razumijevanje prilikom verbalne i neverbalne komunikacije. Također autorica ističe kako čovjek ne komunicira potpuno ukoliko ne pokazuje svoje osjećaje. Navodi da je za uspješnu komunikaciju bitno da čovjek ne zadržava svoje osjećaje (koji su dio našeg tijela) koje možemo pokazati neverbalnim putem, a isto tako verbalno ih opisati. Govor tijela svakako je dio verbalne i neverbalne komunikacije pri čemu

trebamo prihvatiti svoje osjećaje i adekvatno ih izraziti. Dakle, verbalna i neverbalna komunikacija sastavnice su našeg svakodnevnog života. Iako jedna bez druge u procesu komuniciranja nikako ne mogu, zasebno svaka od njih ima značajnu ulogu u razgovoru. Naravno želja svake osobe jest uspješno uspostaviti kontakt s drugima, dobiti osjećaj da nas druge osobe razumiju. Isto tako u odgoju i obrazovanju učitelji na nastavi svojim neverbalnim pokretima izražavaju osjećaje.

Prema Brajši (1993) osnovni instrument u odgoju i obrazovanju jest razgovor. Drugim riječima Brajša objašnjava kako se razgovor, komunikacija u školi ne zasniva samo na izgovorenim riječima već cijeli nastup učitelja određuju i oblikuju neizgovorene riječi koje se definiraju kao neverbalna komunikacija. U kontekstu primarnog obrazovanja, neverbalna komunikacija neizostavni je dio nastave u školi. Učenici će svatko za sebe interpretirati način na koji učitelj komunicira i verbalno i neverbalno. Neverbalna komunikacija je boja glasa, pogled, izraz lica, gestikulacije i ostali pokreti tijela. Baš zato, učitelj određenim pokretom tijela šalje neku poruku koju učenici interpretiraju na različite načine.

Neil (1994) posebnu pozornost pridodaje neverbalnoj komunikaciji u primarnom obrazovanju. Metaforički opisuje bitnost neverbalne komunikacije nazivajući školu „arenom“ u kojoj učenici svoje sposobnosti komuniciranja usavršavaju. (Neill, 1994;str.39) Govori kako je škola bogata neverbalnim porukama koje dolaze od strane učitelja, djece i ostalih suradnika unutar škole. Isto tako naglašava kako pridonose moć glatkoći razgovora. Također, govor tijela učitelja uvijek je prilagođen dobnoj granici učenika.

U naslovu riječ umjetnost odnosi se na komunikaciju koja je zasigurno putovnica koja nas vodi kroz život. Cijeli život se usavršavamo i učimo nove načine komuniciranja koje su nam usađene od primarnog obrazovanja, zahvaljujući našim učiteljima. Verbalna i neverbalna komunikacija podjednako su važne za uspješno komuniciranje. Zajednička povezanost verbalne i neverbalne komunikacije izrazito je izražena upravo u nastavi. „Nastavnik uspostavlja interakciju s učenicima mislima i osjećajima, željama i očekivanjima, kako svjesnim tako i onima ispod razine svijesti koje ‘cure’ neverbalnim kanalom”(Bratanić 2002:str.143).

Pa tako ističe Pease (2008) promjenom svog govora tijela, ljudi mogu promijeniti brojne pristupe u životu. Samim time mijenjamo se i stvaramo drugačiju, možda uvjerljiviju sliku o sebi i mišljenje drugih ljudi kojima smo okruženi, kao što učenici „čitaju“ svog učitelja.

4.1 Verbalna komunikacija

Komuniciranje oduvijek podrazumijeva uspostavljanje kontakta s drugom osobom. Ljudi su podložni sklapanju novih prijateljstva, dosezanju i ostvarivanju vlastitih ciljeva i naravno svladavanju svih školskih prilika i neprilika. Moramo postati svjesni da je zaista naš govor jedini „program“ kojim se možemo približiti realizaciji svojih vlastitih prioriteta i dugoročnih planova.

Da je zaista to tako, Brajša (2000) verbalnu komunikaciju gleda kroz sadržaj koji izgovaramo, pri tome misleći na verbalnu komunikaciju kao razmjenu riječi. Komunikacija bilo to u obitelji, školi ili društvu, uvijek započinje razgovorom koji mora podrazumijevati izgovaranje, razmjenu riječi. Prema tome verbalna komunikacija nezamjenjiva je sastavnica naše svakodnevnice. Također, jasno je da komunicirati učimo iznova svaki dan, proširujemo svoj vokabular te vježbamo verbalizaciju općenito.

Tako Zrilić (2010) pojašnjava kako čovjek verbalnom komunikacijom doprinosi boljitku za shvaćanje, razumijevanje svih predstojećih nesporazuma. „Verbalna komunikacija u formi jezika bolja je za prenošenje logičkih i apstraktnih ideja što se postiže: uporabom jezika koji je općeprihvaćen i razumljiv, razjašnjavanjem mogućih nejasnoća, nastojanjem da poruka bude kratka, jednostavna i konkretna.“(Zrilić 2010:str.17) Kako bi se ideje koje želimo realizirati ili pokrenuti ostvarile, moramo prvo formirati način na koje će one biti izrečene.

Prema Leinert-Novosel (2012) verbalnom komunikacijom mi ljudi se zapravo predstavljamo drugima, odnosno našim govorom stvaramo sliku o sebi. Nalaže kako se naš verbalni govor neprestance iznova mijenja i sadržajno nadopunjuje. Verbalna komunikacija očigledno je popratni dio našeg predstavljanja drugim ljudima. Uistinu prisnost, emotivnu povezanost dostižemo i produbljujemo govornim putem gdje je verbalna komunikacija početna točka. Tada autorica spominje kreativnu komunikaciju. Sam pojam odnosio bi se na način govora kojim pristupamo drugim ljudima. Smatra kako kreativna komunikacija uvijek ima osobine koje podrazumijevaju i one „lošije“ poput nepodudarnost s mišljenjem drugih ljudi, neusklađenost ideja, eventualne pogreške kod izražavanja, ali uz to zadržava optimističnu i pozitivnu atmosferu i odnos. Upravo takva verbalna komunikacija omogućuje usklađenost između pogrešnih, površnih, ali i poželjnih ponašanja ljudi istovremeno u interakciji.

Dinamika i kompletnost dječjeg govora, odnosno verbalnog izražavanja ovisi o okolini koja ga okružuje. Djeca su po prirodi vrlo radoznala, samim time polaskom u školu, primarno obrazovanje velika je prekretnica s kojom se susreću. Verbalna komunikacija s kojom su se do sad susreli bila je povezana s obitelji. No, odlaskom u školu tu ulogu preuzima učitelj. Razgovor koji se odvija među njima nužan je preduvjet za obogaćenje vokabulara i izravnog verbalnog izražavanja. Prema tome Bognar i Matijević (2002) s gledišta didaktike smatraju da za verbalnu komunikaciju odgoj i obrazovanje predstavlja smjernicu ka uspjehu u školi. Usmeno izlaganje, pri tom misleći na verbalnu komunikaciju svakako utječe na razumijevanje kompletnog nastavnog sadržaja koje bi se trebalo izvoditi prema svim pravilima odgojne komunikacije.

Matijević i suradnici (2016) navode nekoliko komunikacijskih stilova ili drugim riječima načine putem kojih mi, ljudi komuniciramo. Verbalnu komunikaciju i verbalne vještine razmatraju kroz održavanje odnosa među ljudima uključujući osjećaje i smisao za održavanje tečnosti komunikacije. Nabrajaju tri stila komunikacije gdje je osnova verbalna komunikacija, a stilovi su agresivni, neasertivni i asertivni stil komunikacije. Neupitno je da se uvijek jedan komunikacijski stil izdvaja i ističe. U ovom navedenom kontekstu to je asertivan stil komuniciranja. Upravo takav stil verbalnog komuniciranja ima karakteristike koje su uvijek sagledane sa strane optimizma i pozitivizma. Takav stil komuniciranja omogućuje komunikaciju u kojoj osobe koje vode razgovor imaju slobodu kod izražavanja ideja, želja i naravno stavova. Iznose da je isticanje asertivnog načina komuniciranja njegova opuštajuća atmosfera kroz razgovor unutar koje se ljudi koji možda ponekad ne misle isto, ali se dogovaraju za najbolja moguća rješenja. Gledajući na stranu odnosa učitelja i učenika, u procesu nastave učitelj će uvijek sagledati dvije strane i odlučiti što je najbolje za njegove učenike. Ako učenici bilo što zatraže, učitelj će jednostavno razmisliti i donijeti najbolju odluku.

Također asertivan stil komunikacije podrazumijeva:

- Poštovanje potreba, osjećaja i prava drugih
- Jasno iznošenje svojih misli, stavova i potreba
- Spremnost na razgovor i dogovor (Matijević i sur. 2016;319-320)

Da bi se verbalna komunikacija održavala i očuvala u odgoju i obrazovanju, bitno je raditi na sebi kao učitelj, ali isto tako znati prenijeti vrijednosti govora svojim učenicima. Nije uvijek lako razgovarati i voditi računa o načinu komunikacije. Ponekad je potrebno unaprijed razmisliti kako ćemo se izražavati, a da ne povrijedimo ili razočaramo druge osobe.

Nemoguće je ne istaknuti riječi već nekoliko spomenutih autora koji govore „Usmeno izlaganje učitelja uvijek će biti nezamjenjiv oblik komuniciranja u odgojno-obrazovnom procesu.“(Bognar i Matijević 2002;str.374) Time možemo uvidjeti bitnost verbalne komunikacije u školi. Istina je da verbalna komunikacija zahtjeva neprestano učenje, ali upravo zato njezina važnost nikad nije bila upitna. Učenici svojim učiteljima mnogo puta pokušavaju reći, ukazati na nešto, no ne znaju kako, na koji način. Tada nastupa učitelj koji verbalnom komunikacijom nadopunjava sve ono što je učenik htio izgovoriti, ali nije znao kako. Nesumnjivo je bitno razumjeti i shvatiti ono što nam drugi žele reći jer to je sama bit komunikacije. Biti shvaćen, kratak i drugima razumljiv.

Prema Tatković i suradnicima (2016) verbalna komunikacija predstavlja apsolutno sve riječi koje smo izgovorili usmeno, odnosno sve ono što podrazumijeva govor. Objasnjavaju kako je verbalna komunikacija nezaobilazni put prenošenja emocija, osjećaja, želja i slično. Naravno kako bi uspješno verbalno komunicirali uvijek je potrebno obratiti pozornost na načine kojima možemo pospješiti razgovor s drugom osobom. Naš jezik zaslužan je za uzajamno sporazumijevanje, bolje upoznavanje i međusobno povezivanje. Također navode (prema Havelka, 2003) nekoliko smjernicu putem kojih možemo olakšati, osnažiti i pospješiti verbalnu komunikaciju.

Nekoliko smjernica za što jednostavniju i lakšu verbalnu komunikaciju

- Potrebno je u tijeku verbalne komunikacije upotrebljavati govor koji je jasan i umjeren
- Usmeriti se na materinji jezik i što manje koristiti strane riječi
- U toku verbalne komunikacije razgovarati kratkim, lakšim, jednostavnim i razumljivim riječima
- Ne odskakati od teme razgovora
- Pripaziti da sadržaj komunikacije razumije osoba s kojom razgovaramo
- Ako je potrebno ponoviti stvari koje nisu najjasnije
- Naravno, voditi računa o atmosferi razgovora, to jest ponekad se nasmiješiti, a ne biti samo ozbiljan(Tatković i sur. 2016;str.22)

Sve gore navedeno očekuje se od jednog učitelja koji je spreman naučiti svoje učenike svim pravilima verbalne komunikacije. Usmeno izlaganje uvijek će biti dominantan i nenadmašan oblik komunikacije u primarnom obrazovanju. Sve to leži duboko u nama, samo je potrebno malo potaknuti od strane učitelja te će tako komunikacija pronaći svoj put izlaza.

4.2. Neverbalna komunikacija

Gotovo da i ne postoji vrijeme kada naše tijelo ne komunicira, kako možemo reći drugim riječima šalje poruke bez riječi. Sve što ponekad ne izgovorimo verbalnim putem, izražavamo neverbalnom komunikacijom. Nismo ni svjesni koliko nam je taj pojam nepoznat, a zapravo je presudan kod komunikacije ili ti razgovora s drugom osobom. Put naše komunikacije ponekad doista ovisi o balansiranju između verbalne i neverbalne komunikacije. Umijeće našeg razgovora neizbježan je proces koji kreiraju zajedno verbalna i neverbalna komunikacija, a ponekad je upravo neverbalni dio komunikacije ključan za međusobno sporazumijevanje.

Govorimo li o neverbalnom komunikaciji, njezina definicija naglašava ono skriveno u nama, odnosno ne izgovorene riječi pretvorene u govor tijela koji pokazuje mnogo li više nego verbalna komunikacija. Hoćemo li uspjeti nekome pojasniti i objasniti što zaista želimo reći, moramo dobro razmisliti prate li neverbalni znakovi naše usmeno izlaganje. Prema Brajši (2000) mi, ljudi smo nedovoljno svjesni naših poruka bez riječi, a ujedno i njihovih tumačenja i obilježja. Također navodi par savjeta i preporuka koji nam omogućavaju lakšu neverbalnu komunikaciju. Dovoljno je shvatiti bitnost preporuke koja upućuje da moramo osvijestiti da ako naše cijelo tijelo ne potvrđuje ono što govorimo, naš trud odlazi u zaborav. Dovoljno je podsjetiti se da riječi moramo ponekad i pokazati. Potrebno je osvijestiti onaj dio razgovora koji nije potekao iz naših usta, već porukom našeg tijela također govori.

Autor Brajša (2000) naglašava kako neverbalna komunikacija zapravo ima tri potpuno različita načina neverbalnog komuniciranja. Govori kako neverbalna komunikacija na sadržajnoj razini zaokružuju sve ono rečeno verbalnim putem, pri tome misleći da neverbalni dio komplementira, dovršava i nadopunjuju izgovoreno. Time se opisuje namjena neverbalne komunikacije kao dodana vrijednost verbalnoj komunikaciji. Nadalje neverbalnu komunikaciju gleda i kroz osobnu razinu unutar koje mi, ljudi u toku razgovora dajemo sebe i otvaramo se na emocionalnoj razini. Posljednja utjecajna razina nalaže kako neverbalna komunikacija nekada zaokružuje, a nekada koči, to jest ne prati ono izgovoreno te nas zna dovesti i u nezgodne situacije. Prema navedenom, vrlo je bitno znati i naučiti kako izbalansirati neverbalne poruke koje su temeljne za naš odnos s drugim ljudima. Upravo to dokazuju riječi „Izgovorena poruka tek uz neverbalnu pratnju dobiva svoju punu smisao i značenje, svoju djelotvornost i utjecaj. Snaga naše riječi potječe iz njezine neverbalne pratnje.“(Brajša, 2000;str.45)

4.2.1. Neverbalna komunikacija u razredu

Prisutnost neverbalne komunikacije u razredu oduvijek je bila nedvojbeno bitna. Koliko neverbalna komunikacija utječe na učitelje i učenike ovisi o njihovom međusobnom odnosu. Potrebno je mnogo vježbe i ponavljanja kako bi se neverbalni znakovi uspjeli pročitati i razumjeti na pravilan način. Također, neverbalni signali ponekad govore više nego li bilo koje usmeno izlaganje učitelja. Komunikacija, gledano kroz neverbalnu komunikaciju u razredu nesumnjivo je osnovan i neizostavni oblik komuniciranja.

Prema Brajši (1993) neverbalni razgovor između učitelja i učenika znatno određuje pravac njihova međusobna komuniciranja. Govori kako je neverbalna komunikacija uz to misleći na neverbalno ponašanje i govor tijela jedna od primarnih sastavnica odgoja i obrazovanja. Učenici 'uče' od svojih učitelja ne samo sadržajni dio nastavne već i dio odgojne neverbalne komunikacije poput gestikulacije tijela i različite mimike. Vrlo jasno iznosi karakteristike neverbalne komunikacije u razredu te objašnjava kako upravo ona otkriva osobnost osobe s kojom razgovaramo, utvrđuje i oblikuje odnose u toku komuniciranja, ukazuje, opravdava, osporava i mijenja značenje izgovorenih riječi te u velikoj mjeri regulira i uvjetuje efikasnosti i učinkovitosti trenutnog razgovora. Također ukazuje na neverbalni put razgovora koji određuje odnose učitelja i učenika, naglašavajući poruke bez riječi.

Nekoliko poruka bez riječi kojima učitelj razgovora s učenicima:

- Kada pokazuje napetost ili opuštenost držanjem tijela
- Kada određenom mimikom prati izgovorene sadržaje
- Kada pogled usmjerava prema pojedincu ili negdje drugdje
- Kada regulira boju glasa (povisuje ili snižava ton glasa)
- Kada podiže kažiprst
- Kada prikladno ili neprikladno dodiruje učenika
- Kada se odijeva na ovaj ili onaj način (Brajša 1993; str.22)

Brajša (1993) ukazuje nam tih nekoliko poruka bez riječi koje su ponekad preduvjet za razumijevanje odnosa. Učitelji imaju veliku ulogu kod razumijevanja neverbalnih signala koji ponekad govore više nego li izgovorene riječi. „Učenici se odgajaju slušanjem, ali i gledanjem svojih učitelje.“ (Brajša 1993; str.23)

Neverbalna komunikacija unutar razreda ističe Neill (1994) izuzetno je nezamjenjiva, a razlog tome je kako autor govori to što se povjerenje, odnos učitelja i učenika, usredotočuje više u neverbalnu nego u verbalnu komunikaciju. Razvoj neverbalnih znakova komunikacije kod učenika razvija se mjesecima, tjednima i godinama. Neverbalna komunikacija je sposobnost koja se stječe iskustvom. Učitelja metaforički naziva lijekom za stjecanje svih neverbalnih prilika i neprilika u odgoju i obrazovanju. Način na koji učitelj poučava, njegov izgled, položaj tijela ili pokret polazište je za razredno ozračje koje on znatno određuje pokazivanjem neverbalnih poruka bez riječi. Govori kako je dodir neverbalni znak kojim učenicima mnogo puta naznačuje pozitivan ishod njihova djelovanja. Isto tako dodir učenika po ramenu uvelike utječe na njihov odnos te takvim dodirom dajemo učeniku do znanja da cijenimo njihov rad, a ujedno stvaramo i bliski, topao odnos. Ukazuje kako se učenici svojim učiteljima u većoj mjeri odužuju putem neverbalnih znakova poput zagrljaja, pogleda ili jednostavnog lijepog, toplog osmijeha. Nadalje, spominje i klečanje kojim učitelj u velikoj mjeri daje učeniku znak da mu zaista iskreno želi pomoći u radu i učenju, a u isto vrijeme ohrabriti ga za danji rad. Još neki od neverbalnih znakova koje autor ističe su znakovi nadmoći kojim učitelj uspostavlja red i miru u razredu. Navodi kako učenika možemo opominjati na njemu lakše podnošljiv način. Učitelj koji u sjedećem položaju, a nagnut prema naprijed s laganim osmijeh na licu učeniku objašnjava što je pogriješio i krivo učinio, stvara međusobno poštovanje i učenikovo prihvaćanje kritika bez opiranja. Zato se neverbalna komunikacija u razredu gleda kao polazište za oživljavanje verbalne komunikacije te optimistične, slojevite i pozitivne atmosfere u razredu. Tatković i suradnici (2016) govore o neverbalnoj komunikaciji s gledišta učenika. Nalažu kako je neverbalna poruka učenika u istoj mjeri glavni element i sastavnica odgoja i obrazovanja. Iz učeničkih neverbalnih poruka možemo iščitati koliko oni razumiju određeni nastavni sadržaj te koliko su zainteresirani za nastavni sat. Onog trenutka kada učenici visoko drže svoje ručice u zraku, sugeriraju nam da znaju odgovor, ako mu se ruku tresu prilikom pisanja testa znanja upućuje nam svoj strah i tremu, stavi li u nekom trenutku ruku na usta govori nam da je nešto krivo protumačio i osjeća zabrinutost. Također, skreću li pogled i izbjegavaju li kontakt očima, učenici upravo tim neverbalnim porukama govore da nešto skrivaju. Ono učitelju najpoznatije je 'vrpoljenje' u školskim klupama gdje nam učenici vrlo jasno upućuju da je vrijeme za promjenu aktivnosti jer im je trenutno postalo zamorno. Zato neverbalna komunikacija zaista jest veliki učiteljski i učenički zajednički pothvat.

„Ako niste sigurni u to što netko zaista misli, umjesto u njegove riječi, pouzdajte se u njegovo tijelo koje će vam reći istinu.“ (Boyes, 2009; str.15)

5. SOCIJALNA KOMUNIKACIJA

Primarno obrazovanje zaslužno je za naš razvoj komunikacijskih, ali i socijalnih vještina. Kako i učitelji, tako se i učenici cijeli svoj život usavršavaju i uče. Početno uvjerenje koje učitelj stvori prema učeniku nitko mu ne može oduzeti. Zato učitelji, u toku svog poučavanja u školi, svoje vještine komuniciranja nadograđuju učeći jedni od drugih te na taj način i obogaćuju svoju socijalnu komunikaciju.

Meyer (2002) s stajališta didaktike navodi definiciju nastave unutar koje objašnjava nastavu kao interakciju između učitelja i učenika koja se svodi na njihov dijalog, ali uz to ne izostavlja činjenicu da ona uveliko omogućuje ostvarivanje i stjecanje socijalnih kompetencija. Riječi kojima opisuje definiciju „Nastava je planska interakcija nastavnika i učenika za izgradnju predmetne, socijalne i osobne kompetencije.“(Meyer 2022;str.36)

Prema Čudina-Obradović i Težak (1995) za ostvarivanje i razvoj komunikacijskih vještina uvelike su bitne i naše socijalne komponentne. Tvrde kako za razvoj komunikacijskih vještina ne možemo izostaviti i socijalne vještine koje se međusobno nadopunjuju. Unutar knjige Mirotvorni razred nabrajaju nekoliko najvažnijih vještina komunikacije uz koje razvijamo i socijalne vještine.

Navode sljedeće:

- *Vještine uspostavljanja komunikacije* – upućuje na vještine koje uključuju pružanje ruku, smiješak, kontakt očima, davanje/primanje komplimenata, uočavanje i komentiranje pozitivnih, zajedničkih ili suprotnih značajka sugovornika
- *Održavanje komunikacije* – koje se odnosi na slušanje sugovornika (znakovima) i aktivnim slušanjem. Zatim sudjelovanje u zajedničkim interesima unutar kojeg se misli na razvijanje osobina i prihvaćanje karakteristika drugih. Postavljanje pitanja, održavanje otvorene komunikacije i otvoreno izražavanje.
- *Prekidanje komunikacije* - bitno je pripaziti na izražavanje i prekidanje komunikacija na lijep način, ali i davanje signala za daljnju komunikaciju.

Potpuna sloboda kvalitetnog komuniciranja najvažnija je od svih životnih vještina. Razvijanje komunikacijskih vještina zasigurno će utjecati na naš odnos u društvu, a onda i socijalizaciji.

5.1. Socijalne vještine za razvoj socijalne komunikacije

Socijalizacija je ubiti tijek u kojem pojedinac obogaćuje, izgrađuje, oživljava i sebe i svoju okolinu. Razvijamo se kompletno, kao osobe koje su sklone konstantom druženju s drugim ljudima, a ususret tomu i učenju novih, formiranih oblika ponašanja i stavova. Doista uz naše stečene socijalne vještine mi, ljudi oblikujemo sebe i svoj način izražavanja, a uz to i utječemo na našu pojavu pred drugim ljudima. Kada govorimo o socijalnim vještinama u primarnom obrazovanju, govorimo o učeniku i o njegovoj komunikaciji i uključivanju u odnose s prijateljima u školi, učiteljima, obitelji i ostalima. U globalu vještine su koje su nam potrebne za socijalizaciju, to jest socijalnu interakciju. Zato u školi, u primarnom obrazovanju od malih nogu učimo se povezati s drugim ljudima i stupiti u komunikaciju. Ustvari socijalne vještine ne razvijaju se bez socijalne interakcije.

Zrilić (2010) govori „Razvoj komunikacijskih sposobnosti, kao osnovnih sastavnica socijalne kompetencije, polazište je socijalnih odnosa.“(Zrilić, 2010;231-242) Naglašava kako pojedinac socijalno raste tek onda kada u svojem komunikacijskom odnosu s učiteljem daje maksimalne i pozitivne i negativne osobine koje ga upotpunjuju kao osobu. Socijalni razvitak, odnosno socijalna komunikacija u kontekstu odgoja i obrazovanja zauzima glavno polazište ka ostvarenju komunikacijskih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje.

Socijalne vještine su ponašanja putem kojih mijenjamo i poboljšavamo komunikaciju s drugim ljudima. Formiraju, oblikuju se neprestano kroz cijeli naš život. S obzirom na zahtjevnost škole uspjeh učenika ne ovisi samo o komunikaciji s učiteljem i prijateljima iz razreda već ovisi i o njegovom statusu u razredu, ponašanju u krugu prijatelja to jest o njegovim socijalnim vještinama. U primarnom obrazovanju djeca ulaze u novi svijet, upoznaju različite ljude i potpuno neistraženu novu okolinu koja ih okružuju. Uz komunikaciju koja omogućuje njegovu lakšu prilagodbu na novitete, socijalizacija, taj društveni kontakt je ključ njegove uspješne nastave u školi. (Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012)

Stoga Meyer (2002) nadvodi u odnosu učitelj učenik metodu face-to-face. Pojašnjava kako je za razvoj učitelja i učenika socijalna inteligencija neupitno važna. Pod time zagovara stvaranje socijalnog kruga unutar kojeg se učitelj upušta u direktnu komunikaciju s učenicima, a pri tom ne zatvara iskazivanje vlastitih osjećaja. Drugim riječima, navodi kako u nastavi nije dovoljna samo komunikacija već i socijalna interakcija koja upotpunjuje proces učenja.

Da su socijalne vještine u značajnoj mjeri podloga za razvoj komunikacije govore Tatković i suradnicima (2016) navodeći da komunikacija ne predstavlja samo dijaloški koncept, već uvelike ovisi i o socijalnim vještinama to jest socijalnim kompetencijama koje su zaslužne za prihvaćanje ljudi u neko društvo unutar kojeg gradimo određeni odnos. Upravo se ovdje kod socijalnih kompetencija podrazumijeva kontakt koji stvaramo s ljudima u našem okruženju.

Katz i McClellan (2005) navode pojam socijalno razumijevanje koje se odnosi na razgovor, to jest interakciju unutar koje djeca bilo to s svojim vršnjacima ili odraslim osobama razvijaju svoje govorne sposobnosti, a isto tako i socijalne i komunikacijske kompetentnosti. Isto tako bitno ističu kako u odgoju i obrazovanju razvoj učeničkih socijalnih i komunikacijskih vještina ovisi o njegovoj prilagodbi u razrednu zajednicu i novo okruženje. Nadalje otvorenu komunikaciju učitelja s učenikom svrstavaju u bitnu oznaku, smjernicu koja pomaže učenikovom socijalnom rastu i razvoju. Naglašavaju kako i socijalne i komunikacije interakcije učitelja i učenika čine zajedničko međusobno poštovanje, učenje i poticaj za postizanje svih socijalnih i komunikacijskih vještina.

U okviru socijalne kompetencije Tatković i suradnici (2016) odgoj i obrazovanje smatraju glavnim čimbenikom za razvoj upravo tih vještina. Navode kako se komunikacija naprosto u različitim okruženjima nadopunjuje našim pristupom ponašanja koje se odnosi na izražavanje uz stečene socijalne vještine. S druge strane svojim riječima prema (Eldar i Ayazo 2009) školu kao ustanovu prozivaju glavnom smjernicom za postizanje socijalne kompetencije koja se događa unutar četiri zida učionice gdje se provodi nastava. U knjizi Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije upućuje se na riječi Opića (2010) koji govori da u primarnom obrazovanju socijalne kompetencije učenike treba postaviti na prvo mjesto i pridodati im veću važnost no što je trenutno u odgoju i obrazovanju. (Tatković i sur. 2016; str.66)

S druge strane komunikacijske vještine razvijaju se kroz socijalne karakteristike u programu škole. Nemoguće je ne spomenuti i njihovu važnost kroz kurikulum u odgoju i obrazovanju. U okviru kurikuluma zauzimaju posebno mjesto unutar međupredmetne teme koja nosi naslov *Osobni i socijalni rast*. Pod tom međupredmetnom temom očekuju se određeni ciljevi, a neki od njih su razvijanje suradničkog učenja prihvaćanjem komunikacije, različitosti, razgovora i dijaloga te razvijanje odnosa s drugima i verbalno izražavanje pred razredom. (Tatković i sur. 2016)

5.2. Komunikacijske vještine

Učenici, djeca u procesu svog obrazovanja dosta vremena provode u školi. Od njih se u školi očekuje da ostvare zadane ciljeve i zadaće unutar nekog perioda svog života. Tokom školovanja učenici ne usvajaju samo nove nastavne sadržaje, oni rastu društveno, socijalno i ono najbitnije stječu, usavršavaju komunikacijske vještine tako što se prilagođavaju i prihvaćaju novu okolinu koja ih okružuju. Komunikacijske vještine oblikuju učenika za potpunu prilagodbu na novo nastale situacije.

Prema Zrilić (2010) učitelji, odnosno učiteljski posao zahtjeva veliki krug zajedničkog djelovanja komunikacijskih i socijalnih kompetencija i vještina. Smatra kako je učitelj glavna osoba od koje kreće daljnje stjecanje komunikacijskih vještina jer upravo od njega zavisi koliko će svaki učenik biti komunikacijski sposoban i uspješan. Nalaže kako kvalitetna komunikacija i komunikacijske kompetencije utječu na odnos koji stvaraju učitelj i učenik, ali također ima utjecaja i na učenikovo stajalište o školi i općenito o obrazovanju. Nadalje naglašava da je za stjecanje učenikovih komunikacijskih vještina uveliko bitna sloboda prilikom izražavanja koju mu treba pružiti svaki učitelj.

Prema Tatković i suradnicima (2016) komunikacijske vještine su vještine za koje je potrebno vježbati, ponavljati i konstantno raditi na sebi otkrivajući nešto novo. Razvoj komunikacijskih vještina ne omogućuje samo međusobnu komunikaciju, ono omogućuje još mnoštvo toga poput kreiranja vlastitog stava i ovladavanja izražavanjem prilikom iznošenja nekog rada pred razredom, a uz to uči nas slušati i promatrati ljude u našoj okolini od kojih također učimo. Autori smatraju da postoji nekoliko komunikacijskih vještina, a neke od njih su prilagodljivost ponašanja, angažiranost i ovladavanje riječima prilikom interakcije, slušanje i brojne druge. Naglasak je na slušanju kod kojeg cijelo naše umijeće komuniciranja dolazi do izražaja. Samo razvojem komunikacijskih vještina sposobni smo na pravilan i korektan način slušati druge pa tako i naše učitelje u školama. Također, uz komunikacijske vještine spominju i važnost komunikacijskih kompetencije. Kako navode u knjizi Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije, komunikacijska kompetencija pojam je o kojem se treba konstantno preispitivati i nadograđivati jer vrijednost komunikacijskih vještina neupitna je za čovjekovo usmjerenje i vlastito obilježje. Kroz primarno obrazovanje uz sve naše mane i vrline komunikacijske vještine uvijek dolaze na vidjelo i ukazuju na naš napredak putem kojeg uljepšavamo naš svijet komuniciranja.

Primarno obrazovanje putovanje je gdje stječemo brojne vještine, ali neupitno je da komunikacijske vještine zauzimaju mjesto pri samom vrhu. Koliko je bitan razvitak komunikacijskih vještina govori nam i jezično-komunikacijsko područje kurikuluma koje se nalazi u nacionalnom dokumentu objavljenom i sastavljeno od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja. Unutar dokumenta objašnjena je važnost jezičnog izražavanja putem kojeg ostvarujemo razvoj komunikacijskih vještina te samim time i komunikacijske kompetencije.

„Važnost jezično-komunikacijskog područja jest u poticanju i razvijanju svjesnog korištenja jezikom kao temeljem za razvoj vještina apstraktnog i kritičkog mišljenja u izražavanju i komunikaciji koji tvore osnovu uspješnog obrazovanja. Unutar područja razvijaju se vještine sporazumijevanja i međuljudskog djelovanja te suradnje koje su važne za nastavak obrazovanja, mobilnost učenika te za život i rad.“ (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017)

Prema članku sveučilišnog centra u Rijeci (2014), komunikacijske vještine leže u svakome od nas samo ih je potrebno potaknuti kako bi mogle doći na vidjelo. Ukazuju na to da slobodnom, svakodnevnom komunikacijom doista nesvjesno učimo i unaprjeđujemo svoje komunikacijske vještine. Navode tri smjernice koje pospješuju ugodnu, kvalitetu komunikaciju, a samim time motiviraju prema naprijed razvijanje komunikacijskih vještine.

Preporuka za unaprjeđenje komunikacijskih vještina svakog pojedinca:

- *Otvorenost* – nadovezuje se na osobine čovjeka koje omogućuju upuštanje u razgovor s osobama s kojima nemamo uvijek iste dodirne točke, odnosno upuštanje u dijalog s osobama s kojima ne dijelom isto mišljenje. Upravo takva otvorenost omogućit će našim komunikacijskim vještinama učinkovitija napredovanja.
- *Pristupačnost* – nadovezuje se na naše odnose koje stvaramo s drugim ljudima, upućujući na prilagodljivost u toku komunikacije. Vrlina komunikacije svih nas leži u prijateljskom, ugodnom, dobronamjernom pristupu prema drugima. Vještine komunikacije koje tada stječemo, nezaobilazne su za budući život i obrazovanje.
- *Samopouzdanje*- odvažnom, uvjerljivom komunikacijom dajemo pozitivne signale drugima putem kojih naše komunikacijske vještine pronalaze svoj put kreiranja i otkrivanja.

„Djeca koja imaju bolje komunikacijske vještine bolja su u školi. Ona lakše sklapaju prijateljstva i odrastu kao ljudi s više samopouzdanja.“ (Rosić 2005; str.180). Kroz primarno obrazovanje uz sve naše mane i vrline, komunikacijske vještine uvijek dolaze na vidjelo i ukazuju na naš napredak putem kojeg uljepšavamo naš svijet komuniciranja.

6. ZAKLJUČAK

Da bi se produktivnost i jednostavnost komunikacije proširila među ljude, potrebna je snaga i volja jednog učitelja koji će nam od malena ukazati put kojim možemo koračati do stjecanja svih najkvalitetnijih, a ujedno i najtežih komunikacijskih vještina. Cilj ovog diplomskog rada bio je skrenuti pozornost svim ljudima, a i učitelje uputiti na shvaćanje bitnosti komunikacije za našu produktivnost kako u svakodnevnom životu tako i u školi u primarnom obrazovanju. Doista komunikacija proizlazi iz volje, želje nas ljudi za interakcijom, žudnjom za shvaćanjem i razumijevanjem. Osvježenje vokabulara koje nam je uvijek potrebno, a nalazi se u nama samima. Bitno je pronaći put kojim ćemo dopustiti da naša riječ, želja za govorom pronađe pravac ka izlazu.

Nije bitno s koliko smo ljudi okruženi, bitna je naša prirodna tečnost, lepršavost komunikacije koju uspostavljamo s drugim ljudima. Kako je već i navedeno u ovom diplomskom radu, komunikacija je put koji nam olakšava susretanje sa svakodnevnim situacijama. Učitelji su osobe od kojih smo mnogo toga mogli naučiti, ali isto tako i stvoriti prijateljstvo kojem bi se uvijek mogli iznova vratiti. Vjerujem kako danas u svijetu odgoja i obrazovanja, učitelji i učenici imaju veću slobodu prilikom izražavanja u toku nastave. Njihov odnos isključivo je produkt njihovog zajedničkog komuniciranja. Doduše, nije sve u komunikaciji i komunikacijskim vještinama. U ovom radu uz komunikacijske vještine, socijalne vještine dokazano su relevantne za unapređenje, proširivanje i očuvanje komunikacijskih vještina. Zaista su nezaobilazna točka puta kojim prolazi naš razvoj komunikacije. Upravo zato komunikacija je doista nešto najdragocjenije što imamo.

Podizanjem svijesti o govoru našeg tijela, povećat će se učinkovitost pravilnog i pozitivnog komuniciranja s drugim ljudima. Smatram kako je neverbalna komunikacija polazište za savladavanje svih komunikacijskih briga i problema. Jednom kada otkrijemo neverbalne znakove, komunikacija će tada za nas predstavljati čvrst oslonac za stjecanje svih vrijednosti komuniciranja. Zajedništvo verbalne i neverbalne komunikacije prioritet je za danje razvijanje našeg umijeća razgovora.

„...Važno je usaditi u čovjeka svijest da je riječ u njegovim ustima ono najdragocjenije šta ima, da ga ta riječ jedino čini u bitnom smislu čovjekom...“ (Bratanić 2022;str.103)

Literatura

- Bognar, L., Matijević, M. (2002). Didaktika. Zagreb: Školska knjiga
- Boyes, C. (2009). Jezik tijela. Zagreb: Kigen
- Brajša, P. (1993). Pedagoška komunikologija. Zagreb: Školske novine.
- Brajša, P. (2000). Umijeće razgovora II. izdanje. Pula: C.A.S.H
- Bratanić, M. (1992). Nova komunikacija u obitelji. *Obnovljeni Život*, 47. (6.), 570-588.
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/54231>
- Bratanić, M. (2002). Paradoks odgoja: Studiji i eseji- III. izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Buljubašić Kuzmanović, V. i Botić, T. (2012). ODNOS ŠKOLSKOG USPJEHA I SOCIJALNIH VJEŠTINA KOD UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE. *Život i škola*, LVIII (27), 38-53. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/83154>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). Metode istraživanja u obrazovanju. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Creswell, J. W. (2012). Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research. Boston: Pearson
- Čudina-Obradović, M. i Težak, D. (2005). Mirotvorni razred. Priručnik za učitelje o mirotvornom odgoju. Zagreb: Znamen
- Delors, J. (1998). Učenje – blago u nama. Izvješće UNESCO-u međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21.stoljeće. Zagreb: Educa.
- Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020a). Methodological and Thematic Trends: A Case Study of Two Pedagogical Journals in Croatia. U: A. Lipovec, J. Batič i E. Kranjec (Ur.), *New Horizons in Subject-Specific Education/Research Aspects of Subject-Specific Didactics* (str. 159-180). Maribor: University of Maribor, University Press.
- Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020b). Through the looking glass: Methodological features of research of alternative schools. *Journal of Elementary Education*, 13(1), 55-71.
- Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2021). Methodological approaches to the inclusion of students with disabilities. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 36(3-4), 148-165.

- Dubovicki, S. i Velki, T. (2022). Methodological particularities in research on contemporary childhood in Croatia: A pedagogical–psychological perspective. *Journal of Elementary Education*, 15(1), 91-104.
- Elezović, S. (1992). *Povijesni razvoj komuniciranja: Vrste i oblici kroz stoljeće*. Samobor: A.G. Matoš
- Gorard, S i Taylor, C. (2004). *Combining methods in educational and social research*. Berkshire: Open University Press.
- Jovanović, K. (2018). Tijelo kao medij i metafora u kontekstu umjetničkog performansa. In *medias res*, 7 (13), 2039-2048. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/205775>
- Katz, L.G., McClellan, D.E. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije: uloga odgojiteljica i učiteljica*. Zagreb: Educa
- Klafki, W., Schulz, W., Von Cube, F., Mooler, C., Winkel, R., Blankertz, H. (1994). *Didaktičke teorije*. Zagreb: Educa
- Markić, I. (2010). Socijalna komunikacija među učenicima. *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2), 307-315. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/118089>
- Matijević, M., Bilić, V., Opić, S. (2016). *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga
- Matijević, M., Topolovčan, T. (2017). *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Meyer, H. (2002). *Didaktika razredne kvake: rasprave o didaktici, metodici i razvoju škole*. Zagreb: Educa
- Meyer, H. (2005). *Što je dobra nastava?* Zagreb: EruditA
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2017), Zagreb: Nacionalni dokument jezično-komunikacijskog područja kurikuluma: prijedlog nakon javne rasprave. Preuzeto s <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/podrucja-kurikuluma/534>
- Neill, S. (1994). *Neverbalna komunikacija u razredu*. Zagreb: Educa
- Novosel-Leinert, S. (2012). *Komunikacijski kompas*. Zagreb: Plejada
- Oaklander, V. (1996). *Put do dječjeg srca: geštaltistički psihoterapijski pristup djeci*. Zagreb: Školska knjiga

- Pease, A., Pease, B. (2008). *Velika škola govora tijela*. Zagreb: Mozaik knjiga d.o.o.
- Rosić, V. (2005). *Odgoj-obitelj-škola*. Rijeka: Zagar
- Skelac, I. (2015). Stewart Tubbs: Komunikacija – principi i konteksti. *Sociologija i prostor*, 53 (2 (202)), 186-190. <https://doi.org/10.5673/sip.53.2.6>
- Sunara-Jozek, D. i Franjo, K. (2021). Usporedba komunikacije učenik – učitelj tijekom nastave Hrvatskoga jezika u školi i nastavi na daljinu u osnovnoškolskom obrazovanju. *Napredak*, 162 (3 - 4), 325-344. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/267620>
- Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci. (2014). *Psihološko savjetovanište*. preuzeto s https://www.ssc.uniri.hr/files/Komunikacijske_vjetine_-_uvod.pdf
- Škarić, I. (2000). *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga
- Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016). *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Topolovčan, T. (2016). Art-Based Research of Constructivist Teaching. *Croatian Journal of Education*, 18(4), 1141-1172.
- Topolovčan, T. (2017). Utemeljena teorija u istraživanjima odgoja i obrazovanja. S. Opić, B. Bognar i S. Ratković (Ur.), *Novi pristupi metodologiji istraživanja odgoja* (str. 129-149). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Topolovčan, T. (2020). Certain dilemmas and opportunities to research the role of digital media in teaching and learning. U: A. Peko, M. Ivanuš Grmek i D. Delcheva (ur.), *Didactic Challenges III: Didactic Retrospective and Perspective Where/How do we go from here?* (str. 376-388). Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Troha, V. (2012). Odgojno značenje jezične kompetencije učitelja. *Hrvatski*, 10 (2), 59-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/158008>
- Zrilić, S. (2010). Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu. *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2), 231-240. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/118096>

Tablica slika

1. Slika 1: Hilbert, M. (2005). Što je dobra nastava? Zagreb: EruditA.

Biografija

Moje ime je Tamara Jelčić. Rođena sam za vrijeme najtoplijeg godišnjeg doba. Na ljeto, datuma 28.06.1997. u Zagrebu. Pohađala sam Osnovnu školu Dragutin Domjanić, a po završetku osnovnoškolskog obrazovanju upisala sam Gornjogradsku gimnaziju koja provodi programu opće gimnazije.

Najljepši dio života počeo je studiranjem u drugom gradu – Čakovcu. Učiteljski studij, Sveučilišta u Zagrebu na odsjeku u Čakovcu, smjer razredna nastava - modul informatika upisala sam godinu dana nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja 2017/2018. godine. Od tada imam samo jedan cilj, a to je ostvariti želje iz ranog djetinjstva i svu svoju pozitivnu energiju usmjeriti na poučavanje djece u školi.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom *Didaktička obilježja komunikacije u primarnom obrazovanju* izvorni rezultat mojeg rada uz stručno vodstvo izv.prof.dr.sc. Tomislava Topolovčana, kojemu se srdačno zahvaljujem na pruženoj pomoći tijekom izrade diplomskog rada.

(vlastoručni potpis studenta)